

KURUMSAL SORUMLULUK FARKINDALIĞI VE AHİLİK KURUMU ¹

CORPORATE RESPONSIBILITY AWARENESS AND AHI ORGANIZATION

Öykü GÜL*

* Dr. Öğr. Gör. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler
TÜRKİYE, e-mail: oyku.gul@bilgi.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2128-962X>

Geliş Tarihi: 17 Ocak 2020; Kabul Tarihi: 4 Mayıs 2020

Received: 17 January 2020; Accepted: 4 May 2020

ÖZET

Sosyal sorumluluk anlayışı batı geleneğinden köklenerek toplumsal yaşantımıza girmiş bir anlayıştır. Özellikle 1960'lı yıllar ve takip eden dönem sivil hareketlerin daha yüksek tondan seslerinin duyulduğu yıllar olmuştur. Sivil toplumun hükümetler ve işletmeler üzerinde baskı unsuru olmaya başlaması tüm aktörler nezdinde sosyal sorumluluk farkındalığının artması sonucunu doğurmuştur. Kurumsal sorumluluk, sosyal sorumluluk kavramını da içine alarak şirketlerin iş yapma pratiklerine ve yönetim anlayışlarına etik ekseninde yaklaşımını içerir.

Ahilik kurumu ise Anadolu topraklarından köklenen, toplumsal/askeri/ekonomik işlevleri olan bir yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nde askeri işlevlerini yitirmiş dahi olsa Ahilik kurumu yüzyıllar boyunca toplumsal birliğin devamlılığı konusunda sorumluluk üstlenmiş, bu topraklarda iş etiğinin temellerini atmış ve toplumsal ihtiyaç alanlarında varlık göstermiş tarihsel bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışmada kurumsal sorumluluk farkındalığını derinleştirirken tarihsel kültürel mirasımızın bir parçası olan Ahilik Kurumunun bu çerçevede yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, sosyal sorumluluk, kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal sorumluluk

ABSTRACT

The concept of social responsibility is rooted in the Western tradition and became part of our agenda. Especially the 1960s and the following period were the years when the voices of the civilian movements were heard in higher tones. The pressure that was put by civil society on governments and business was resulted increased social responsibility awareness among all actors. Corporate responsibility, including social responsibility, is about integrating ethical, social, and environmental concerns to business operations.

¹ Bu çalışma 5-7 Aralık 2019 tarihlerinde Çanakkale/TÜRKİYE' de gerçekleşen III. Uluslararası Farkındalık Konferansı'nda sunulmuş aynı isimli bildirinin gözden geçirilmiş halidir

Ahilik emerged from Anatolia with social/military/economic functions. Even though it lost its military functions as the Ottoman Empire arose, Ahilik assumed responsibility for the continuity of social unity for centuries, implemented a foundation for business ethics, and played role in meeting the needs of society. In this study, the advantages of revising Ahilik as part of our historical culture and heritage is discussed for raising awareness of corporate responsibility.

Keywords: Ahilik, social responsibility, corporate social responsibility, corporate responsibility.

1.KURUMSAL SORUMLULUK FARKINDALIĞI VE AHİLİK KURUMU

Son yıllarda oldukça fazla duyduğumuz kavramlar olan sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluk toplumların gündemini hatırı sayılır ölçüde meşgul etmektedir. Kesin sınırlarını çizmemizin mümkün olmadığı bu kavramlar Birleşmiş Milletler'in başını çektiği sürdürülebilirlik odaklı toplantıların kurumlara biçtiği roller ve genel olarak kurumların toplumdaki işlevlerinin dönüşmesiyle birlikte 'kurumsal sorumluluk' başlığı altında toplanarak yeniden haritalandırılmaktadır. Değişen toplumsal, ekonomik ve çevresel faktörlerle birlikte şirketlerin sorumluluk alanları ve paydaş ilişkileri de yeniden şekillenmektedir. Şirketlerin toplumun sosyo-kültürel bağlamından kopuk faaliyet göstermesinin olanaksız olduğu gerçeğinden hareketle kurumsal sorumluluğa ilişkin temel perspektifin ana akım literatürün yanı sıra faaliyet gösterilen coğrafyanın özelliklerinden de beslenmesi gerekmektedir.

1.1.Kurumsal Sorumluluk

Kurumsal sorumluluğu ele almanın başlangıç noktası öncelikle kavramın temelini oluşturan *sorumluluk* üzerine odaklanmaktır. Kurumların faaliyet gösterdikleri çevreye olan sorumluluğu her iki tarafında belirli değerler dizgesi üzerinden iletişime girmeleri gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla bu durum, kavramı temel çıkış noktası olarak etik eksende incelemeyi gerektirmektedir.

Sorumluluk kavramı özetle; kişinin ya da ahlaki öznenin, kendi eylemlerinin sorumluluğunu üstlenebilmesi durumudur (Cevizci, 1999:786). Ahlaki özgürlük, sorumluluk kavramının temelinde yatan ön koşul olarak tanımlanabilir. Özgürce seçimler yapabilenin özerk olduğundan, dolayısıyla istemin özerkliğinden bahsedilebilir. Bu koşullar gerçekleştiğinde sorumluluk ortaya çıkar. Ahlaki özne, toplum içerisinde bir birey olduğu gibi kurumsal bir yapı olarak da karşımıza çıkabilir. Kurumsal yapılar da tıpkı bireyler gibi eylemlerinden sorumludurlar ve faaliyet gösterdikleri toplumun sürekliliğini sağlamakla yükümlüdürler.

Sorumluluk ilkçağlardan beri etik ve felsefi antropolojinin başat konularından biri olagelmıştır. Aristoteles'in açıkça bir ahlaki sorumluluk teorisi inşa eden ilk düşünür olduğu görülmektedir. Nikomakhos'a Etik'te insan erdemlerini ve onlara ilişkin olguları temellendirirken günümüz ahlaki sorumluluk anlayışına ışık tutar. Aristoteles'in "...mutluluk, tam erdeme uygun tam bir yaşama etkinliğidir..." (Babür, 1999: 45) ifadesinden anlaşılacağı gibi düşünür, en yüksek iyi olan mutluluğu erdemli eylemle tanımlar. Aristoteles'e göre erdemli / ahlaka uygun eylemin övülmesi ya da ahlaka aykırı eylemin yerilmesi ancak eylem gönüllü olarak yapıldıysa mümkün olabilir (Chester, 2007). *Ahlaki sorumluluktan* bahsedebilmemiz için eylemin gönüllülük esasına dayanması gerektiği sonucuna vardığımız yaklaşımda Aristoteles, gönüllülüğü iki temele dayandırır. İlki; davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme seçiminin ya da gücünün ajanın kendi içinden kaynaklanmasıdır. Bu durumda dışarıdan etki olamaz, ajanın kontrolü ön koşuldur. İkincisi ise; ajanın bilgi sahibi olma –farkındalık- durumudur. Ajanın ne yaptığından ve yaptığıının ne gibi olaylara sebep

olacağından haberdar olması gerekir. Gönüllü olmama durumu Aristoteles'te temelde farkında olmamaktır (Chester, 2007: 110a-110b, 37-38). Bu durumda sorumluluk söz konusu olmaz. Ahlaksal sorumluluk imkanının ön koşulu özgür iradenin kullanılmasıdır. Ajanın eylemde bulunurken iyi ve kötü arasında seçim yapabilme şansına sahip olması gerekir (Bumin, 2002: 138).

Bu çerçevede özgür özne, özgür istemi ile olasılıklar arasından özgürce seçim yapabiliyorsa bunun sonucunda çıkan davranış sorumlu bir davranıştır ve etik değerlemenin konusu olabilir. Kurumsal sorumluluğun özü de aslında etik davranışa dayanmaktadır.

1.1.1. Kurumsal Etik ve Sorumluluk

Etik çalışmaların tarihine bakıldığında genel olarak araştırdıkları iki sorun olduğu tespit edilebilir. İlk sorun ahlakın kaynağının ne olduğuna ilişkindir. Ahlakı tanımlamaya ve ahlaki kavramların kökenlerini bulmaya çalışır. İkinci sorun ise ahlakın temel ilkelerini belirleyip ideal bir ahlak öğretisi ortaya çıkartmaktır. Sanayi devriminden günümüze kadar olan dönemde yaşadığımız teknolojik gelişmeler ve tüm bu gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olan küreselleşme dünyanın güç dengelerini hızla değiştirmeye devam etmektedir. Son yüzyılda toplumsal ve ahlaki açıdan bir değişime girilmiştir. Bauman (2001) 'a göre modern proje, ahlaki belirsizliğin olmadığı bir dünyayı amaçlıyordu. Bu belirsizlik ahlaki durumun doğal bir özelliği olduğundan, insani seçimleri bu seçimlerin ahlaki boyutlarından koparmayı hedeflemiştir. Böylece insandan dışsallaştırılmış, bağlayıcı, normatif kurallar koyma yoluna gidilmiştir. Bu kurallar günümüzde sıkça konu edilen özel etik çalışmaları kapsamında karşılaşılan etik kodlardır. Yaşadığımız dönemde evrensel anlamda bir etik kodun geçerliliği mümkün olmadığını savunan Bauman (2001), postmodern dönemin ahlaki bunalımını toplumsal hayatın parçalanmasına, insanın bütüncüllüğünü kaybetmiş olmasına bağlarken bu durumun umut verici yanını insanın iyi ve kötü arasında bireysel tercihler yapmak durumunda kalması yönünden özgürleştirici ve sorumluluk yüklenmeye zorlayıcı olması şeklinde belirler (Bauman, 2001: 16-...-19). Bugünkü toplumların kurumsallaşmış ve güdümlenmeye açık hale gelmiş yapısında başarıya yönlendirilmiş insanlar için toplumsal ilişkiler araçsallaşmış, bu durum insanın diğer insanlara ve kendisine yabancılaşmasına yol açmıştır. Meslek etiği ile gösterilen bu başarıya odaklanan insan, yaşamını anlamlı kılan pratiklerden uzaklaşarak yabancılaşma yaşamaktadır (Oskey, 2000: 168-169). Bu pratikler insanın doğasına uygun olarak çalışma ve dinlenme zamanını birbirinden kopuk ve ayrı değil bütüncül olarak yaşamasını gerektirir.

Evrensel etik kodların günümüzde uygulanabilir olmaktan uzak olmalarının sebebi toplumsal gerçeklikten ve tarihsel bağintılardan soyutlanmış olmalarıdır. Kodlar, bireyin üzerinden ahlaki özne olmanın koşulu olarak ötekine karşı sorumlu olma yükünü kaldırmadan üzerinde düşünülerek bir okuryazarlık kimliğiyle ele alınmalıdır. Aksi halde içeriksiz yol haritaları olmaktan öteye gidemezler. Bilen, düşünen, yorumlayan, toplumsal değerleriyle beslenip yaşamı bir bütünlük içerisinde kavrayabilen, sosyal bir bütünlük içerisinde var olabilen özerk insan olabilmek için etik kodları sorumluluk yükünü alan kurallar bütünü olarak görmekten kaçınılmalıdır.

İş etiğinin değerler yönünden beslendiği dört ana alan vardır. Bu alanlar din, felsefi sistemler, kültürel deneyim ve hukuki sistemdir (Steiner ve diğ., 1997:184-192). Din ve felsefi sistemler iş etiğinin uygulama sahasına önemli bir açılım sağlar. Literatürde sosyal sorumluluk anlayışının dayandığı iki temel ilkedен söz edilir (Post ve diğ.:2002:61). Hayırseverlik ilkesi ve vekillik ilkesi. Bu ilkeleri incelediğimizde Hristiyanlık inancının önemli referanslar sağladığını görüyoruz.

Hayırseverlik ilkesi, toplumda dezavantajlı durumda olan kişi ya da gruplara, servet sahiplerinin varlıklarının bir bölümü ile yardım etmesi fikri eski çağlardan beri var olan bir anlayıştır (Post ve diğ.:2002:61). I. Endüstri Devrimi'nin başlangıç aşamalarında, sosyal

güvenlik yasalarının, yoksul ve işsizleri koruyacak düzenlemelerin olmadığı dönemlerde varlıklı kişilerin gönüllü olarak toplumdaki ihtiyaç sahiplerine yardım etmeleri ile hayırseverlik ilkesi işlemekteydi. Bu yardımların özelliği hayır yapan kişinin dinsel inançlarına ve kültürel özelliklere göre şekillenmesiydi. Hayırseverlik ilkesine öncülük eden iki isim çelik üreticisi Andrew Carnegie ve ünlü 1913 Colorado Kömür Grevi sırasında Standart Oil Company'nin sahibi olan John D. Rockefeller idi. J. D. Rockefeller'in şirketinin çalışanlarının da bulunduğu grev sırasında, işçilerin aileleri ile birlikte kaldıkları çadırlarda grevin sonlanmasını isteyen bazı tarafların temsilcilerince çıkartıldığı belirtilen yangında, kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere pek çok kişi ölmüştür. Bu olaylardan sonra kamuoyunun nefretini kazanan J. D. Rockefeller'in sarsılan imajını halkla ilişkiler açısından destekleyen ilk halkla ilişkiler uygulayıcılarından Ivy Ledbetter Lee olmuştur. Uyguladığı strateji ile kamuoyunun olumsuz düşüncelerini olumluya çevirmeye başarmıştır. J.D. Rockefeller yardım kuruluşlarına milyonlarca dolar harcamış ancak bu bilgiyi kamuoyu ile paylaşmamıştır. I. L. Lee'nin tavsiyesi ile hem bu bilgileri halkla paylaşmaya başlamış hem de Rockefeller Vakfını kurarak ileriki dönemlerde benzerlerinin kurulmasına öncülük etmiştir. Rockefeller Ailesi o dönemde sessiz kalma ve uzak durma politikası yerine I. L. Lee'nin açıklık politikasını benimsemiştir. Açıklık politikası, aileye günümüze kadar uzanan bir itibar kazandırmıştır (Grunig ve diğ., 1984:33-34) Yaşamı boyunca hayır işlerine 540 milyon Amerikan Doları harcamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri son derece dindar olan ailesinin, onu hem finansal hedefler edinerek çok çalışması hem de kilise odaklı yardım kuruluşlarına destek olması yönünde yetiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Her dindar insanın yardım kuruluşlarına destek olması gerektiğine inanır. 1913 yılında tüm dünyada insanlığın refahını artırmak amacıyla kurduğu Rockefeller Vakfı hem uluslararası hem de ulusal sağlık konularında araştırmaları ve kampanyaları desteklemiştir. Sanat ve eğitim alanında tüm dünyada çeşitli kuruluşlara bağışlar yapmış, burslar vermiştir (URL-1: The Rockefeller Archive Center). Hayır kuruluşlarına yüksek miktarlarda bağışta bulunan bir iş insanının, şirket faaliyetlerinde ölümlerle sonuçlanan bir grev olayına karışmış olması son derece ironiktir. Görülüyor ki, o dönemin iş insanları finansal hedeflere ulaşırken yaptıkları ile hayır işlerini birbirinden ayırıyor ve sosyal sorumluluğun hayır işleriyle gerçekleştirilebileceğine inanıyorlardı. Böylece bir taraftan maddi kazanç elde ederken diğer taraftan dini inançları gereği vicdanlarını rahatlatıyorlardı. Ancak ahlaki sorumluluğun yalnızca elde edilen karın bir kısmının toplumla paylaşılmasından ibaret olmadığı 21. yy'ın sonlarında ayırt edilmeye başlanmıştır. Hayırseverlik günümüz uygulamalarında dini kimliğinden sıyrılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal yardımseverlik olarak tanımlanabilecek bu çalışmalar kurumsal sosyal sorumluluk stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını tarihsel olarak biçimlendiren diğer bir ilke vekillik ilkesidir. Thomas F. McMahon (2003), Amerikan iş ahlakının gelişimini tarihsel olarak bölümlendirerek inceler. 1700 ile 1776 yıllarını kapsayan ilk evre, ideolojilerin kaynağı ve kökenlerinin biçimlendiği evredir. Bir İngiliz kolonisi olarak kurulan Amerika'nın iş etiğine ilişkin ilk görünümüleri, İngiliz yasalarının ve iş pratiklerinin uygulanması şeklinde olmuştur. 1700'lü yıllarda komisyonculuk ve toptancılıkla geçinen Amerikalı iş adamı, sanayi devriminin el tezgahlarını makineleştirmesi ve ev içi üretimi fabrikalaştırmasıyla, kitlelere mal üretip satan, hammadde tedarik eden bir kimliğe büründü. İş hayatının dinsel bağıntılarının çok önemli olduğu bu dönemde iki temel görüş gelişmiştir. İlki, Cotton Mather ve B. Franklin'in de savunduğu bir görüş olan zenginliğin insanlara verilen ilahi bir lütuf olduğu düşüncesi, diğeri ise John Woolman tarafından öne sürülen tüccarların toplumun iyiliği için çalışan vekiller olduğu inancıdır. İşadamları kendilerini maddi olarak kendilerinden daha az şanslı olanlara hamilik ya da vekillik yapan kimseler olarak görüyorlardı. Bu hakkı da Hristiyan inancına göre Tanrı'dan alıyorlardı. Bu iki dini tabanlı gelenek bu evrede ve 19. yy.'da da etkisini sürdürerek iş yaşamının ahlaki boyutunu inşa etmiştir (McMahon, 2003:342). Günümüzde vekillik anlayışı 1700'li yıllarda iş ahlakının karakteristiğini oluşturan iş adamının Tanrı'dan aldığı vekillik

görevi anlayışından stratejik olarak ayrılır. Buna göre, kurumsal yöneticiler kendilerini kamu yararını gözetken vekiller olarak konumlandırırlar. Toplumu pek çok yönden etkileyebilecek geniş kaynakları kontrol ederler. Kaynakların kullanımının etkileri yaşamsal olduğundan yöneticilerin üstlendikleri sorumluluk yalnızca hissedarlar lehine gerçekleşmemelidir. Kaynak kullanımından etkilenecek diğer grupların çıkarları da gözetilmelidir. Yöneticilerin kararlarında üstlendikleri bu sorumluluk onları toplumun vekillerine dönüştürür. Bu anlayış, işletme faaliyetlerinden etkilenen grupların çıkarlarının gözetilmesini amaçlayan paydaş kuramının temellerini oluşturmuştur (Post ve diğ., 2002:63).

Fraser P. Seitel, sosyal sorumluluğun bir sosyal norm olduğundan bahseder. Toplumun en küçük biriminden en büyük birimine kadar tüm kurumların, toplumu etkileyecek tüm davranışlarında ahlaki ya da ahlakdışı davranışlarından sorumlu olduğunu savunur (Seitel, 2004:138). İşletmeler de tıpkı insanlar gibi içinde buldukları toplumun birer üyesidirler. Dolayısıyla birer ahlaki özne olarak değerlendirilebilecek işletmelerin de topluma karşı sorumlulukları vardır. Genel olarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde tüm uluslar taşıdıkları tarihsel ve kültürel farklılıklara rağmen sosyal sorumluluk alanında bir uyanış yaşamıştır. 1960'lı yıllarda özel sektörün salt kar amaçlı, çevresel ve toplumsal duyarlılıktan uzak faaliyetlerinin yarattığı zarar karşısında bilinçlenmeye başlayan sivil toplum, kurumların sosyal sorumluluğu gündem maddeleri arasına sokmasını sağlamıştır. Kurumsal sosyal sorumluluğun bugünkü şeklini alması ise küreselleşen dev işletmelerin çoğalması ve kamuoyu beklentilerinin şekillenmesi ile 1990'lı yıllardan sonra olmuştur.

1.2.Ahilik

Tasavvufi yaşayışta bir merteye ve güzel yaşayış olarak anlaşılan fütüvvet Ahilik geleneğinin temelini oluşturur. Fütüvvet ahlaklı olmaya ilişkin tüm güzel huyları barındıran Arapça kökenli bir terimdir. İyi huyluluk, nefis'e hakim olma, Tanrı'nın buyruklarına uyma, herkese iyilikte bulunma, cömertlik, konukseverlik, din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün insanlara sevgi besleme ve yardım etme, tevazu, vefalı olma, doğruluk, güvenilir olma gibi iyi huyları olan kişi fütüvvet sahibidir (Anadol, 2001:2).

Ahilik teşkilatının 13. yy. ortalarında Anadolu'da Ahi Evran Şeyh Nasrüddin Ebu'l-Hakayık b. Ahmet el-Hoyi (1172-1262) tarafından kurulduğu kabul edilir (Anadol, 2001:47). Bazı kaynaklarda adı Ahi Evren ve yaşadığı yıllar 1175-1268 olarak da belirtilen Ahi Evran, tam adındaki Hoyi kelimesinden anlaşılacağı gibi Azerbaycan'ın Hoy kasabasıdır (Lonca'dan Oda'ya: 52).

Anadolu'da ahiliği ortaya çıkaran sebepler sosyo-ekonomiktir. Türklerin Anadolu'ya ayak basışı Bizans ordusunu 1071 yılında Malazgirt Ovası'nda bozguna uğratmasıyla olmuştur. Anadolu'nun verimli topraklarına yayılarak yerleşen Selçuklu Türkleri, ilk olarak göçebe atlılardan oluşuyordu; ancak; sonra Moğol Hükümdarı Cengiz Han (1155-1227) idaresindeki ordu Harezmi, Buhara, Semerkant, Taşkent, Belh ve Merv gibi Türk şehirlerini ele geçirerek yerle bir etti. Bunun üzerine can güvenliğinden endişe eden ve çoğu esnaf ve sanatkar olan Türk aileleri Asya'dan Anadolu'ya gelerek yerleştiler. Bu ikinci göç dalgasının ardından Türk esnaf ve sanatkarların Bizanslı meslektaşlarıyla rekabet edebilmesi, Türk halkının yeni yurdunda güvenli ve huzurlu yaşaması, dış dünyadan gelebilecek saldırılardan korunabilmesi, ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmesi açısından temeli fütüvvete dayanan bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. (Anadol, 2001:47-48-49). Ahilik teşkilatının esnaf ve sanatkarlardan oluşan mensupları, belirlenmiş standartlarla ticari yaşamı sürdürmelerinin yanı sıra, yurdun savunulması gerektiğinde düzenli bir ordu, iç güvenliğin sağlanması için ise yüksek bir sosyal bilinç sahibi, adaletli ve ahlaklı kimseler olarak toplumun önemli ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Ahi adayları bu amaçlar için, usta çırak ilişkisi çerçevesinde sıkı eğitimden geçiriliyordu.

Ahi, Arapça'da ihvan, kardeşim, ahilik teşkilatı ise kardeşlik teşkilatı anlamına gelmektedir. (Ortaylı, 2006:95). Türklerin Anadolu'daki yaşam tarzlarını gerek Beylikler gerekse Osmanlı Devleti dönemlerinde yüzyıllar boyu etkilemiş olan Ahilerin temel düşüncesi insan sevgisine dayanıyordu. Adalet, ahlak ve akıl üstünlükleri gibi özellikleri sayesinde toplum içerisinde ırk, din, dil ve cinsiyet ayrımcılığının yapılmadığı, iç ve dış güvenliğin sağlandığı, toplum üyelerinin mutlu ve huzurlu yaşadığı bir dönem yaratmışlardır. Toplumda en temel olarak adaletin, hakseverliğin, iç ve dış güvenliğin sağlanmasının ardından gelen en önemli ilkelerden biri ise konukseverlik, konuğa ve yabancıya yardım etme konusudur (Anadol, 2001:49-...-91). Sadece bu özellikleriyle bile Ahiler batılı çağdaşlarının son derece ilerisinde yaşam görüşüne sahip kimselerdi. Toplumda bir anlamda kanaat önderi olarak da görev yaptıklarından kendi özelliklerini yaşadıkları çevreye nüfuz ettirmişler, örnek olmuşlardır. Diğer bir dikkate değer nokta toplumda ayrımcılığa karşı takındıkları tavidir. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu'daki din, dil, ırk mezhep çeşitliliğinin zenginliği Ahilerin yaşadığı dönem için de geçerlidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1964 yılında kabul edilen Sivil Haklar Kanunu ile önlenmeye çalışılan, toplumu kargaşaya sürükleyen ayrımcılık sorunu üzerine bugün bile tam olarak sona erip ermediği konusunda tartışmalar yapılmaktadır. Oysa insan sevgisini merkeze alan Anadolu insanı farklılıkların bir sorun olduğunu dahi düşünmemiştir.

Ahi olmak çok fazla özelliği bir arada bulundurmaya gerektiriyordu; iyi huylu ve güzel ahlaklı olmak, işinde ve hayatında doğru güvenilir olmak, yalan söylememek, gözü-gönlü-kalbi tok olmak, cömert olmak, küçüklere sevgi göstermek, büyüklere saygılı olmak, alçak gönüllü olmak, güvenilir olmak, herkese iyilik yapmak, yanında çalışanları korumak ve gözetmek, dürüst olmak, örf ve adetlere uymak, azla yetinebilmek, ihtiyaçtan fazlasını diğerlerine dağıtmak, işinin ehli olmak, çalışkan olmak (Çalışkan ve diğ., 2001:34-35).

Ahilik, teşkilatlanma şekli ve sıkı eğitim-öğretim sistemiyle Anadolu'da geleneği yüzyıllar süren bir kurum yaratmıştır. Her şehirde, şehrin ihtiyacına göre bulunan esnaf ve zanaat birlikleri Kırşehir'de bulunan Ahi Evran zaviyesine bağlıydılar. Esnaf ve zanaatçıların arasında en çok hürmet edilen derneğe başkan seçilir ve ahi olarak adlandırılırdı. Başkan, diğer üyeler arasında kesin bir otoriteye sahiptir ve derneğin birlik ve dirliğini sağlayan yiğitbaşı (server) adı verilen bir de yardımcısı vardır. Ayrıca her şehirde bulunan birliğe de aynı yöntemle bir başkan seçilirdi. Şehirdeki her esnaf zümresi o zümreyi temsil eden bir şeyh, şeyh olmadığı zaman zümreyi temsil eden bir nakib, esnaf arasındaki anlaşmazlığı iş mahkemeye varmadan çözmeye çalışan bir yiğitbaşı, toplantı ve törenlerde dua eden, sanatın ustalarını anan, diğer zamanlarda esnafa töre ile ilgili bilgiler veren duacıdan oluşurdu. Birliğe kayıtlı olan şehirdeki dükkan sayısı kadar ahi bulunurdu. Zümrenin en kıdemli mensubu kethüda idi. Kethüda olabilmek için çok temiz, dürüst olmanın yanı sıra yine ahiliğin tüm özelliklerini taşıyan en az üç meşhur usta yetiştirmiş olma şartı aranırdı. Tüm meslek zümrelerinin kethüdaları birleşerek lonca adı verilen bir kethüdalar meclisi oluşturuyordu. Meclisin başına yine kethüdaların kendi aralarından seçtiği görevi ömür boyu süren bir başkan seçilirdi. Lonca, esnaf ve zanaatkarların karşılaştıkları sorunları değerlendirmek, çıkan anlaşmazlıkları mahkemeye gerek kalmadan çözümlenmek, şikayetleri değerlendirmek, teşkilat mensupları arasındaki ilişkilerin gelişmesini sağlamak için gezi gibi sosyal aktiviteler organize etmek gibi görevleri yerine getiriyordu. Ahi olarak yetiştirilmek üzere alınacak çıraklar çok temiz ve iyi aile çocukları arasından özenle seçilirdi. Bir disiplin ve uzmanlaşma yolu olan ahilik yolunda yükselme kişisel hırsların yardımıyla değil bir meslekte mükemmel uzmanlaşma ve ruhsal terbiye sonucunda diğer ustaların ikna olup o kişiyi demokratik yöntemlerle seçmesi ile mümkün olurdu (Çalışkan ve diğ.,2001:32-33). Teşkilatın yapılanması sürekli olarak ustaların ve ortaya çıkan ürünlerin kontrol edilmesine olanak veriyordu. Kontrol sisteminin gücü aslında Ahinin benliğinde var olan özelliklerden kaynaklanıyordu. Bu özellikler çok güçlü bir oto-kontrol sistemi yaratmıştır.

Kendi mesleğine olan saygısı, itibarının zedelenecek kurum dışına itilme korkusu Ahi üzerinde baskı oluşturuyordu. Bir usta, meslektaşının, meslek itibarını zedeleyecek bir davranışına asla seyirci kalmaz durumun düzeltilmesi yolunda emek verirdi. Tüm meslek grubu adına sorumluluk hisseder, meslek itibarının zarar görmemesi için çeşitli önlemler alırdı.

Yardımlaşma ve sosyal dayanışmanın en güzel örneklerinden biri lonca heyeti tarafından yönetilen orta sandığıdır. Orta sandığının sermayesi esnaftan belirli zamanlarda toplanan aidatlar, malların satışından alınan yüzdeler gibi teşkilat bünyesindeki kaynaklardan temin edilirdi. Toplumda maddi anlamda sıkıntıya düşmüş herkese bu sandıktan yardım sağlanırdı. Sermayesi olmayan; ancak dükkan açacak olan usta, mal varlığına zarar gelmiş, mağdur duruma düşmüş ahiler, vefat eden bir ahinin çocuklarına ve eşine, savaş zamanı mesleki ustalığına ihtiyaç olduğu için görevlendirilen ve belki aylarca geri dönemeyen ahinin ailesine, şehitlerin ailelerine, bayram zamanı ihtiyaç içerisinde olanlara ve daha pek çok ihtiyaç sahibine bu sandık aracılığıyla yardım edilirdi. Bu sistem yardımı yapan ve yardımı görenlere herhangi bir yük getirmeden rahat bir şekilde yürütülmüştür (Çalışkan ve diğ.,2001:34-35).

Türklerin Anadolu'ya gelişiyle başlayan Ahilik anlayışı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine, kapitülasyonların verilmesine kadar lonca olarak varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla bu döneme kadar geçerli olan sosyal ve ekonomik anlayış Batı'nın bu alanda hem sanayi hem de düşünsel açıdan değişimlerden uzaktı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Batı, kapitalizm sonrası dönemin içerisinde sendikalaşma ve devletin yetki alanının sınırlandırılması ile meşguldü. Osmanlı Devleti'nin kendi içerisinde bir dinamiği vardı. Geleneğe dayalı sosyal görüşün geçerli olması ve Osmanlı hükümdarının ülkenin tek hakimi olması, Batı'da geliştiği şekilde sosyal sorumluluk yüklenebilecek büyük işletmelerin kurulmasını engellemiştir. İslam hukukunun geçerli olduğu Osmanlı toplumunun devamlılığını sağlayan sosyal sorumluluk işlevi, devlet hazinesini yöneten ve büyük kişisel servetlere sahip olan hükümdar ve ailesi tarafından yüklenilmiştir. Hayırseverlik ilkesi ile açıklanabilecek bu sorumluluk anlayışında hükümdar ve ailesinin toplumda ihtiyaç sahibi kimseler için inşa ettirdikleri yapılara ya da bağışlara rastlamaktayız.

2. SONUÇ: KURUMSAL SORUMLULUK FARKINDALIĞINI GELİŞTİRİRKEN AHİLİK ÜZERİNE DÜŞÜNMEK

Kurumsal sorumluluk şirketlerin liderlik anlayışından politika ve prosedürlerine, paydaşlarına olan yaklaşımlarından toplum ve çevre ile ilişkilerine kadar her karar ve aksiyon alanını etkiler. Şirketlerin temel yönetim prensiplerinin ve kimliklerinin içinde var olan sorumluluk anlayışı özünde kurumsal değerlerin üzerinde temellenir. Her ne kadar kapalı bir ekonomik sistemde ve kendi zamanının koşulları içerisinde var olsa da Ahilik, önemseydiği değerler ve benimsediği prensipler açısından esin kaynağı olabilir. Günümüzde sürdürülebilirlik ve kurumsal sorumluluk temaları çerçevesinde ele alınan konular ile Ahilik özellikleri arasında bağlantılar kurmak mümkündür. Yerel ve kurumsal politikalar oluşturulurken dikkate alınan sosyo-kültürel bağıntılar aksiyonların gücünü artıracaktır. Bu çalışmada geçmiş ve güncel arasındaki bazı öne çıkan bağlantılar ele alınmaya çalışılmıştır.

Fütüvvet: Ahilerin tüm eylemlerini dayandırdığı temel değerler bütünü ifade eden kavram insan sevgisi'ni de içerir. İnsan sevgisi anlamına gelen Yunanca kökenli filantropi sözcüğü günümüzde hayırseverlik çabalarını tanımlayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Kurumsal kimlik ve kurumun toplum içinde kendine biçtiği rol temel değerlerin netleştirilmesiyle yaşam bulmaktadır. Tarih boyunca tüm etik kuramlar iyi ve doğrunun ne olduğunu tanımlamaya çalışmıştır. Kurumlar kendi yol haritalarını çizirken kendi ilkelerini belirlemeli ve tutarlı bir şekilde tüm karar alanlarına yansıtılabilmelidirler. Kurumların belirlediği etik kodlar bir anlamda fütüvvet geleneğinin bir benzeri olarak tanımlanabilir. Etik kodların tutarlı bir şekilde aktive edilmesi kurumların paydaşlarıyla güven ilişkisi kurabilmeleri

için son derece önemli bir başlangıç noktası teşkil etmektedir. Güven ise paydaş desteğinin devamlılığını sağlayan en değerli kurum varlıklarından biri olan 'itibar'ın kazanılmasında en temel unsurdur.

Ahilerin Toplumdaki Rolü: Teşkilatın dönemsel olarak üç temel ihtiyacı karşıladığını görüyoruz: Ekonomik, sosyal ve askeri (Osmanlı Devleti'nde düzenli ordunun kurulmasıyla askeri işlevi sona ermiştir). Günümüzde sürdürülebilir iş pratiklerinin benzer şekilde ekonomik, toplumsal ve çevresel alanlarda ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Çağının dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda (kapitalizmin çevrenin üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin gözlemlenip tartışılmaya başlanması 1960'lı yılları bulmuştur) Ahi teşkilatının işlevlerinin modern kurumlarda günümüzde beklenen rollerle örtüştüğünü gözlemlemekteyiz. 2012 yılında Rio de Jenerio'da yapılan Birleşmiş Milletler önderliğindeki toplantıyla tüm toplumsal aktörlerin gündemine sürdürülebilirliğin başarılması yönünde belirlenen 17 hedef girmiştir (URL-2: UNDP). Kurumlar, devletler ve sivil toplum kendi kaynakları ve değerleri çerçevesinde bu hedefleri kurumsal sorumlulukları altında değerlendirip aksiyon planları yapmaktadırlar. 17 hedefin Ahi Teşkilatı döneminde gelecek nesiller için varlığını henüz tehdit etmeyen unsurlarla ilgili maddeleri (çevre ile ilgili olanlar gibi) ve gündelik yaşamı düzenleyen dönemin ana akım unsurları (dinin kaynaklık ettiği hak, adalet anlayışı gibi) dışarıda bıraktığımızda hedeflerin görece olarak başarıldığı bir topluluk kurguladıklarını gözlemleyebiliriz. Söz konusu edilebilecek hedefler: 1.Yoksulluğa Son ve 2. Açlığa Son (Ahi topluluğunda mutlaka ihtiyacı olana yardım yapılır- orta sandığı buna örnek olarak verilebilir-, toplumsal devamlılık esastır), 4. Nitelikli Eğitim (Ahi adayının uzun yıllar boyunca hem zanaatında hem de ahlaki gelişiminde en iyiye ulaşması için verilen çaba, topluluğa özgü denetleme sisteminin varlığı), 11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar ve12. Sorumlu Üretim ve Tüketim (kapalı ekonomik system içerisinde arz -talep dengesi, yalnızca ihtiyaçlar ölçüsünde üretim ve tüketim, belirgin bir standardizasyona göre üretim, sıkı bir denetleme sisteminin varlığı)

Son söz olarak tekrar vurgulamak gerekirse kurumsal sorumluluk politikaları oluşturulurken ana akım akademik ve pratik birikimlerin yanısıra sosyo-kültürel mirasın unsurlarını gözden geçirmek, kurumlara sürdürülebilirliğin başarılması ve paydaş ilişkilerinde önemli katkılar sunabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- ANADOL, C., 2001, Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, 2.bs., T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BABÜR, S. (Çev.),1999, Eudemos'a Etik, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- BAUMAN, Z., 2001, Parçalanmış Hayat, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BUMIN, T. (Ed.), 2002, Felsefe, yayın no. TÜSİAD-T/2002/12-338, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, İstanbul.
- CHESTER, P., 2000, Aristotle-Nicomachean Ethics, NY, USA: Cambridge University Press, s.xix, (Çevrimiçi), <http://site.ebrary.com/>, 7 Şubat 2007.
- ÇALIŞKAN, Y. ve IKIZ, M. L., 2001, Kültür San'at ve Medeniyetimizde Ahilik, 2. bs., T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GRUNIG, J. E., HUNT, T., 1984, Managing Public Relations, Holt, Rinehart and Winston, Inc., USA.
- MCMAHON, T. F., 2003, A Brief History of American Business Ethics, A Companion To Business Ethics, Ed. by Robert E. Frederick, Blackwell Publishing, UK.
- ORTAYLI, İ., 2006, Son İmparatorluk Osmanlı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- OSKAY, Ü., 2000, Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri, 3. bs., Der Yayınları, İstanbul.
- POST J. E., LAWRENCE A. T., WEBER J., 2002, Business and Society-Corporate Strategy, Public Policy, Ethics, 10. bs., McGraw-Hill, NewYork.
- STEINER, G. A. and STEINER, J. F., 1997, Business, Government, and Society: A Managerial Perspective, Text and Cases,8. bs., McGraw-Hill, Singapore.
- SEITEL, F. P., 2004, The Practice of Public Relations, 9. bs., Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Lonca'dan Oda'ya, İstanbul Ticaret Odası'nın 125. Yıl Anısına, Genel Danışman: İlber Ortaylı, İstanbul Ticaret Odası.

Sözlükler:

- CEVIZCI, AHMET, 1999, *Sorumluluk, Felsefe Sözlüğü*, 3. bs., Paradigma Yayınları, İstanbul.

Tezler:

- GÜL, Ö., 2009, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulaması Olarak Kurumsal Gönüllülüğün Türk Özel Sektöründe Yapılanması ve Kurum İçi İletişim Bağlantısı, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.

Web Sayfaları:

URL-1: The Rockefeller Archive Center – JDR Sr. Biographical Sketch, (Çevrimiçi)
<http://archive.rockefeller.edu/bio/jdrsr.php> , 26 Mart 2008.

URL-2: UNDP Türkiye, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri,
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html> , 1 Aralık 2019.